

A PLÉBÁNIA KÖNYVTÁRA – KINCSEINK

Bálint Sándor műveit olvasva Szegedről, lenyűgözött a város kulturális, szellemi gazdagsága. Egy kicsit „irigykedtem”, hogy Szegedhez képest milyen szegényesek az emlékeink. De ahogy mindjobban megismerem Kunszentmártont, kiderül, mi legalább olyan gazdagok vagyunk! És ezt mondom most egy olyan intézmény kapcsán, mint a plébániai könyvtár, amelynek léteéről sokan nem is tudnak Városunkban. Pedig ez volt az első könyvtár a településen. S ahogy majd látni fogjuk, nem is csak a lelkipásztorok önművelését szolgálta, hanem az iskolát és az érdeklődő lakosokat is. Ezért legnagyobb szellemi kincseink közé tartozik.

Leltárát csupán 1870-ből és 1887-ből ismerjük.¹ A korábbiak (pl. 1859) hiányoznak, s ismeretlenek a kánoni látogatások könyvjegyzékei is. Ez utóbbiakat talán meg lehetne találni, mert nem sok volt Kunszentmártonban. A visitatiók azonban elsősorban a liturgiában használt könyveket, misekönyveket, szertartáskönyveket írták össze, ezek – figyelemre méltó módon – a könyvtári leltárakból hiányoznak. Mutatva, jelezve, hogy külön kezelték őket.

Sajátos kérdésként kell feltennünk, hogy ki vásárolta a könyveket 1945/1950 előtt? Hiszen Kunszentmárton kegyura volt egyházának, egyházfenntartó volt. Vajon kiderül-e a történelem viharait túlélte, s még fel nem dolgozott plébániai irattári anyagból, hogy zajlott ez? Hogy a város vette pl. a szertartáshoz használt könyveket, mondjuk a misekönyveket, a kántori könyveket, az egybeket pedig a lelkészek saját fizetésükből? Miért maradtak az egyik pap könyvei a plébánián, s miért nem a többieké? Pl. tudom, hogy Timon Zsigmond könyveiből, kottáiból még nagyapám is vásárolt, de kitől? Az örökösöktől vajon? Trangoss Józsefnek, akinek és István testvéreinek sok könyvét látjuk a fennmaradt kötetek között, nem voltak örökösei? Miért nem maradtak meg a korábbi/későbbi plébánosok könyvei?

Ugyancsak jó volna tudni, de azt hiszem, ez megválaszolatlan kérdés marad, hogy vajon a plébániai (iskolai) könyvtár mellett mikor és mely családoknál alakultak ki az első magánkönyvtárak? S vajon azok megalakulása megelőzte-e pl. a Polgári Olvasóegylet könyvtárát (1861)?

Az 1870-es leltárjegyzék formai vizsgálata

A leltárjegyzék bevezetője így hangzik:

„A Kunszentmártoni parochiális Könyvtár Grapka Mihály² tanító úr iskolájából, hol több éven át meglehetősen elhagyatott állapotban tartatott, folyó 1870-ik évben alólírt által a parochiális épületbe visszahoztatott, berendeztetett, s benne a következő munkák találhatók fel:” – írta Zupkó Ágoston³ káplán, aki a lista végéhez még ezt fűzte hozzá:

¹ Szent Márton Plébánia irattára

² V.ö.: JÓZSA [1967] passim

³ DÓSA–SZABÓ 1936. 152.

„Ebből látszik, hogy a könyvtár idei tartalma nem egyezik az 1859-ik évi-vel, mit azon körülmény fejt meg, hogy az idáig zár- és gondos felügyelő nélkül idegen falak között tartatott. – Találtak benne azonban újabb munkák is, melyekért az ajándékozókát köszönet illeti.

Végül a Musák iránti előszeretettől, melyet örömmel tételezek fel a Könyvtár minden jövődö kezelőjében, méltán elvárható, sőt követelhető, hogy a könyvtár berendezése, csinja, tisztasága oly állapotban tartassék fen, miként azt Likér Ágoston⁴ barátom + s utódomnak e mai napon általadni szerencsém van.

Kunszentmárton, október 6-án 1870. Zupkó Ágoston mp. Káplán
Likér Ágoston átvette október 6-án 1870 tisztán, rendben. Sk.

Sporer Ignác átvette 1873. feb. 15-én hiány nélkül. Sporer Ignác⁵

1874-ik évi junius hóban a folyosó tisztítása alkalmával hon nem létemben a cselédség által más helyre átvitetett. Sporer Ignác lelkész.”

E rövid bejegyzések azt jelzik, hogy a könyvtár a mai Deák Ferenc úti iskolában volt évekig. De sok kérdés merül fel még ekörül is: ha közös plébániai – iskolai könyvtár volt egyidejűleg, s az iskolában volt a helye, hogy használták, kik használták? A tartalma arra enged következtetni, hogy inkább lelképásztori, papi könyvtár volt, mintsem iskolai. Akkor miért volt az iskolában? Okát és időtartamát nem tudjuk. S talán sok kérdésre már nincs is válasz.

Nem ismerjük az elhelyezés körülményeit sem az iskolában, sem a plébánián. Egy megjegyzésből ugyan arra következtethetünk, hogy a folyosón volt – de az akkoriban még nyitott volt, hol álltak akkor a könyvszekrények? Milyenek voltak? S mit jelent a jegyzékben említett első és a második könyvtár? Külön helyiséget? Vagy csak külön szekrényt? Hiszen a lista szerint az I. könyvtárban 430, a II. könyvtárban 245 darab könyv volt. Akár egy-egy szekrényben, s több sorban, amilyen elhelyezésre utal a jegyzék is, elérhettek. Sőt, mit jelent az 1. és 2. könyvtár? Valószínű, hogy csak egy-egy könyvszekrényt.

Am az 1870-es plébániára történő áthelyezés utáni plébániai könyvtári helyiségeket sem ismerjük. Az utolsó, a folyosó tisztítására vonatkozó bejegyzés pedig vajon azt jelenti, hogy a könyves szekrények a folyosón álltak?

A néhány feljegyzésből azt látjuk, hogy a könyvtárt a káplánok kezelték. Zupkó Ágoston 1868–1870 között volt kunszentmártoni káplán Likér Ágoston 1870–1872 között, Sporer Ignác pedig 1872–1878 között. (1812-től, Bémer László⁶ plébánosságától két káplánja volt sokáig Kunszentmártonnak.)

⁴ DÓSA-SZABÓ 1936. 152.

⁵ DÓSA-SZABÓ 1936. 153.

⁶ Báró Bémer László, Kunszentmártoni plébános - a szabadságharc mártír püspöke. 2014. november 11-én, vasárnap szép ünnepség volt Kunszentmártonban: a város búcsú ünnepe, amit már péntektől kezdődő gazdag programmal ünnepelt a helyi egyházközség. Vasárnap délelőtt 10 órakor volt az ünnepi búcsúi szentmise, amit Fodor József nagyváradi általános helynök mutatott be. Ezt követően pedig Fodor József helynök és Kövesdy Zsolt plébános felavatták a plébánia falán báró Bémer László plébános emléktábláját. Báró Bémer László ugyanis 1812 novemberében, éppen 200 éve érkezett plébánosnak és Nagykungerületi iskolaigazgatónak Kunszentmártonba és 1816-ig volt az akkor az Egri Főegyházmegyéhez tartozó város plébánosa.

1843-ban a nagymúltú és jelentős Nagyváradi Egyházmegye élére került. Arisztokrataként, főpapként tagja volt az országgyűlés főrendi házának. 1849. januárjában, amikor az osztrák hadsereg elfoglalta Pestet, a magyar katolikus püspöki karból csak ketten: Horváth Mihály

Zupkó Ágoston különben 1877-ben jászódzsai plébános lett, s a Kandra Kabos által szerkesztett *Adatok az egri egyházmegye történetéhez* című sorozatban megírta *Jászódzsai történetét*. Megtudjuk e feljegyzésekből, hogy 1859-ben is összeírták a plébániai könyvtárat, de annak listája, sajnos, nem maradt fenn napjainkra.

Az 1870. évi leltár tehát 1-ső és 2-dik könyvtárat emleget. E megosztásra nem tudunk magyarázatot adni, de a könyvtárakon belüli csoportosítást láthatóan tematikus és használati alapon alakították ki.

Az 1-ső könyvtár 1. sorában a tematikus csoport: „Különféle latin munkák 1-től 33-ig, 34-től 44-ig németek” ugyan nyelvi megkülönböztetést is tükröz, de dominálnak a teológiai munkák. A 2. sorban „Latin nyelvű egyházi beszédek 1-től 33-ig” található, ennek tematikája a címben van. A 3. sorban „Különféle latin munkák 1-től 44-ig”, dominánsan megint teológiai munkák. 4. sorban „Különféle magyar munkák 1-től 186-ig” – ez nagyon vegyes csoport: magyar és egyetemes történet, egyháztörténet, s széles értelemben vett vallási, teológiai könyvekkel. Az 5. sor „Különféle magyar munkák 1-től 72-ig” hasonló összetételű az előző csoporthoz. A 6. sor „Magyar egyházi beszédek 1-től 51-ig”. A 7. sorban nem részletezett „Különféle újságlapok csomagokban” álltak.

A 2-dik könyvtár 1. sorában belülről 1-től-41-ig, kívülről 42-től 85-ig különböző latin nyelvű munkák voltak. Az egyházi kötetek mellett klasszikus ókori latin auctorokkal (szerzőkkel) is itt találkozunk. (Látjuk, hogy a könyvek két sorban álltak a polcon.) A 2. sorban belülről 88-tól 110-ig, valamint kívülről 111-től 134-ig, a 3. sorban 138-tól 169-ig, a 4. sorban 170-től 197-ig, majd az 5. sorban 198-tól 223-ig, valamint a 6. sorban 224-től 245-ig szintén latin nyelvű munkák voltak.

csanádi és Bémer László váradi püspök követték a Debrecenbe vonuló országgyűlést. Bémer László első jelentős szereplése Debrecenben, 1849. március 15-én volt, amikor március idusának évfordulóját ünnepelte a város. Bémer László püspök szentmisét mutatott be a Szent Anna templomban. Azon részt vett a politikai és katonai vezetés, a városban tartózkodó országgyűlési képviselők, hivatalnokok és a nép, reformátusok és katolikusok egyaránt – szép példaként a nemzeti összefogásnak és az ökumenizmusnak.

Bémer püspök a szabadságharc alatt végig a nemzeti oldalon állt. Pénzzel és élelmiszerral támogatta a honvéd csapatokat. Részt vett a trónfosztó országgyűlésen, és azt maga és papjai a szószelekről hirdették ki. Ez volt legfőbb bűne.

1849 karácsonyán letartóztatták. Haynau megígérte neki, ha lemond püspöki címéről, akkor a további eljárást megszüntetik ellene. Amikor azonban ezt megtagadta, 1850. március 5-én felség sértés vádjával Pesten halálra ítélték. Haynau az ítéletet 20 évi, vasban letöltendő várfogságra módosította. A Vatikán közbenjárására a büntetést száműzetésre enyhítették. Házi fogságát egy Innsbruck melletti kolostorban töltötte. Fogsága alatt írta *Leiki Vezér* (megjelent Bécsben, 1851.) című imádságos könyvét. 1859-ben megvakult. Tíz év száműzetés után, 1860-ban engedélyezték hazatérését. Előbb Sátoraljaiújhelyre költözött, majd unokahúgához Ungvárra, aki haláláig gondozta. 1862. november 7-én hunyt el. Ungváron temették el a római katolikus templom sírboltjában.

Szaniszló Ferenc nagyváradi püspök engedélyt szerzett a holttest átszállítására, és báró Bémer László püspök földi maradványait Ungvárról Nagyváradra hozatta, ahol 1862. december 15-én székesegyház sírboltjában temették el. Az őt végső nyugalomra kísérő hatalmas tömeg nemcsak a sziklaszilárd jellemű püspök emléke előtt tisztelgett, hanem a forradalom és szabadságharc eszméi mellett is hitet tett. Lásd még: KatLex I. 1993. 725.

A plébánia könyvtára – kincseink

Nézzük a statisztikát!

1. könyvtár	258	430
2. könyvtár	202	245

Mindösszesen: $258 + 202 = 460$ tétel alatt 675 könyv, amihez még folyóiratok, újságok jöttek.

Tanulságos mindezek nyelvi megoszlása:

német nyelvű 9 tétel alatt 10 könyv
francia nyelvű 1 tétel alatt 1 könyv
magyar nyelvű 191 tétel 309 könyv
latin 254 tétel alatt 355 munka

A nyelvi megoszlás tehát jól mutatja, hogy az egyház, de mellette a tudomány nyelve a 19. század közepéig elsősorban a latin volt.

Tematikailag az alábbi megosztást tapasztaljuk:

Teológia

Exegézis 2
Egyháztörténet – 13
Filozófia – 2
Logika – 2
Etika – 3
Morális – 6
Kánonjog – 4
Dogmatika – 2
Pasztorálteológia – 2
Gyóntatás – 1
Liturgiátörténet – 4
Retorika (prédikációk, homiliák) – 74
Lelkigyakorlatok – 2
(Hit)tankönyv – 8
Vallástörténet – 1
Szentek élete – 10
Összesen: 135

Egyházkormányzati – 1

beleértve a plébániai kormányzást, vezetést is – 3
körlevelek – 2
sematizmus – 2
apologetika (vegyes házasságok, protestánsok) – 12
misszió – 2
társulat – 3
hittan (tanítás) – 7
Összesen: 32

Szent István Társulat – 2

Világi jogi – 2

Magánjog – 6

Büntetőjog – 1

Történelmi

Egyetemes történet – 8

Óstörténet – 1

Magyar történelem – 6

Országgyűlések, törvények – 4

Jászkunság – 1

Összesen: 20

Politika

Pedagógia 2

Statisztikai – 2

Gazdasági

Vízszabályozás – 1

Méhészet – 1

Gazdálkodás, kertészet – 7

Állattenyésztés – 1

Összesen: 10

Szépirodalmi, klasszikus antik, középkor és kora újkor – 10

Írók életrajza – 1

Csokonay (!) poétikai munkái – 1

Más írók – 3

Új Magyar Múzeum – 26 kötet

Magyar nyelv és irodalom, irodalomtörténet, olvasókönyv – 3

Népkönyv – 3

Összesen: 21 + 26

(Különösen sok antik és középkori auctor van jelen könyveivel: Bonfini, Cicero, Erasmus, Horatius, Szent Jeromos, Livius, Martialis, Minucius Felix, Ovidius, Sallustius, Tacitus, Tertullianus, stb.)

Bölcészettudomány

Földrajz (útleírás, utazás) – 5

Magyar Tudós Társaság névkönyve – 1

Természettudományi

Vegyes tartalmú – 6

Fizika – 2

Vegytan 1

Növénytan - 2

Állattan - 1

Összesen: 12

Gyógyászati

Általános – 1

Ember – 1

Állat – 2

Törvényszéki orvostan – 1

Lelkipásztorkodási gyógytan – 1

Összesen: 6

Szótárak, nyelvkönyvek

Német szótár – 2

Német grammatika – 1

Magyar nyelvtan – 1

Latin szótár – 1

Lexikon – 3

Kalendárium – 13

Az arányok világosan mutatják még így, a nem teljes vagy pontatlan statisztikai kiértékelés esetében is, hogy elsősorban teológiai könyvtárról van szó. Becslésem szerint több mint egyharmada, majdnem fele a könyveknek teológiai, egyházi jellegű (egyházigazgatási) nyomtatvány. A másik bő fele oszlik meg a fentebb említett egyéb területek között: világi jog, történelem, politika, pedagógia, statisztika, gazdaság, szépirodalom, bölcsélet általában, természettudomány, gyógyászat/orvosi irodalom, nyelvtudomány között.

Az arányok kialakulásának történeti, társadalomtörténeti háttere – a katolikus restauráció folyamatában rejlik. A 17. század ennek klasszikus időszaka, ám az Alföldön ez a 18. század, ahonnan a török csak az 1600-as évek végén ment ki, s majd csak a Rákóczi szabadságharc utáni, az 1710-es évektől lesznek az újjáépítésre minden tekintetben alkalmas, békés viszonyok. Ennek meghatározója a jezsuita lelkiség. Nem véletlenül találunk a latin és a magyar nyelvű teológiai művek között annyi magyar és külföldi jezsuita szerzetestől származó könyvet. Van még néhány 17–18. századi klasszikus ferences szerző, pl. Telek József⁷, aki egy időben a szeged-alsóvárosi kolostorban élt.

⁷ Telek József, Szerafikus szent Ferencz-rendi szerzetes, bölcséleti és theologiai tanár, utóbb a vánczi rendház főnöke, szül. 1716. Tarnócson (Nógrádm.); 19 éves korában lépett a rendbe s a próbaévet 1736. a szécseni klostromban töltötte; theologiai tanulmányainak végeztével bölcséleti, majd theologiai tanár volt; később azonban az egyházi szónoklati pályára lépett, melyen Kecskeméten és más helyt is jó híre tett szert. Meghalt 1772 után.

Munkái közül megemlíthjük: Tizenkét tsillagú korona. Apocal. 12. vers 1. Azaz: az Isten szerelmes szent anyjának, angyalok hatalmas királynéjának magyar hazánk nagy aszszonyának, a makula nélkül fogantott szűz Máriának esztendőbéli tizenkét ünnepeire egybe-szededetett prédikátiók; melyeket egynéhány esztendőök folyamása alatt, már királyi, már mezővárosokon az Isten szent anyját híven tisztelő magyar néphez, egyedül fiúi ajtatosságból, élő nyelvél prédikállott: most pedig részre osztván, világosságra botsátott. Buda, 1769.

Coronae Mariannae tomus II. Az az a boldogságos szűz Mária tizenkét tsillagú koronájának vagy tizenkét ünnepeire tsillag-sugárok gyanánt el-osztatott prédikátióknak II. része, mellyben az utolsó hat tsillagokat, vagy ünnepeket, egymást követő szép rendel, öszvefűzőgette, és a magyar népnek hasznára világosságra botsátotta. Vác, 1772.

Emellett sok egyházmegyei vonatkozású kiadványt találunk, legtöbbet akkor még Egerből, az egyházmegye központjából, ami 1809-ig püspökség, utána – Rozsnyó, Kassa, Szatmárnémeti püspökségének megalakítása után – érsekség volt, s Kunszentmártonnak egyházmegyei székhelye. Az egyházmegye papságát itt képezték ki, jórészt az itteni középiskolák adták az utánpótlást, az itteni püspöki/érseki döntések határozták meg az egész egyházmegye életét, s az élet folyamatait, ezek tematizálták az akkori fontosnak tartott eseményeket, mai szóval a közbeszédet. Kunszentmártonból ide jártak hivatalos egyházi ügyben.

A katolikus restaurációnak egyik fontos összetevője volt a katolikus hit- és egyházvédelem, valamint a rekatolizáció. Ennek legnépszerűbb műveinek egyike a *Makula nélkül való tükrök* című, számos kiadást megért könyv volt.⁸ Ehhez társultak a korszerű tudományos (történeti, természettudományi, irodalmi stb.) ismeretek még.

A rekatolizációról a magyar történetírás sokáig úgy gondolta, hogy a főurak rekatolizációját jelenti, s ezért a vidék visszatérítésével függ össze. A városok, főleg az Alföldön azonban meg tudták őrizni protestáns, főleg református dominanciájukat. Ez azonban csak részben igaz. Az újabb kutatások, különösen Molnár Antal írásai világosan kimutatták, hogy a katolikus restauráció a 17–18. századi magyarországi mezővárosokban is jól haladt.⁹

Ám ez a hitvédelem, s protestáns ellenesség nem jelentette azt, hogy bizonyos protestáns szerzők művei ne lettek volna meg a kunszentmártoni plébániai könyvtárban! A rekatolizáció eszközei ugyanazok voltak, mint a protestáns hit- és egyházvédelemnek: az iskola és a könyv. Ezt látjuk visszatükröződni a kunszentmártoni plébániai könyvtár anyagában is.

A könyvtár nem teológiai tudományos, hanem kegyességi olvasmány része mind hangsúlyosabb lett az 1870-et követő évtizedekben, különösen a 20. században. Ennek egy jó része is kegyességi irodalom. Ezzel az időszakkal most nem foglalkozom.

Megtudjuk néhány esetben a könyvtár kialakulásának egyes epizódjait: a possessori bejegyzések erre következtetni engednek – csak át kellene őket tanulmányozni figyelmesen. Ezt az összefüggésrendszert hívja a kutatás a könyvek proveniencia kutatásának, azaz egy könyvtárba kerülésük története feltárásának.

Különösen sokszor tűnik fel tulajdonosként Trangoss István dévaványai plébános, sőt, több bejegyzés szerint még káplán különböző járszági, egyáltalán egri egyházmegyes helyeken. Ki volt ő? Valószínűsíthetően Trangoss

Úr napi két zöld ágak. Az az: az oltári nagy szentségnek valóságát bizonyító úr napi két beszélgetések, melyeket Kecskemét mező városának piacznán az Úr Jézus juhához élő nyelvével nyujtott... U. ott, év n.

⁸ Molnár Ujfalusi Judit (divék-ujfalusi), szűz szent Klára szerzetében levő apácafejedelemasszony Nagyszombatban, U. András báró leánya. Munkája: *Makula nélkül való tükrök. Melly az üdvözítő Jesus Kristusnak és szent Szülőinek életét, úgy keserves kinszenvedését és halálát adgya elé.* Cseh nyelvből magyar nyelvre fordítatott. Nagyszombat, 1712. (Névtelenül. 2 kiadás. 1722., 3. k. 1746. U. ott. Újabb kiadásai: Buda, 1805. Átdolgozta Fejér György; azóta is több kiadást ért, így Budapesten 1893., 1903 és 1904.) Lásd még: *Makula nélkül való tükrök való tükrök...* Faksimile kiadás, 2015.

⁹ MOLNÁR 2005.

József testvére, aki 1832–1836 között előbb káplán, majd 1844–1858 között városunk plébánosa volt. Itt hunyt el, s itt is van eltemetve a Felső-temetőben. A korábbi plébánosok nevei közül csak az 1807–1812 közti plébános, Majzik János nevét említem, de át kell nézni minden könyvet, s kiírni a bennük található tulajdonosi (possessori) neveket. Ez még elvégzendő feladat!

A könyvtár használatáról néhány gondolat!

Egyes könyvek bejegyzéseiből a könyvtár működéséről is meg lehet tudnunk néhány adatot – kölcsönzés, konkrét használat prédikációkhoz, ami legmeglepőbb: a gazdálkodáshoz!

Az 1970-es években erről írtam egy rövid tanulmányt már, ami a túrkevei múzeum fennállásának 30. évfordulójára kiadott múzeumi évkönyvben jelent meg. Két könyvben ugyanis, az egyik a *Baromorvosi könyv*, a másik pedig a *Jó Gazda-ember*, vannak ilyen bejegyzések.

A *Baromorvosi könyv* négy nagyobb fejezetből áll: első részben a lovak, a másodikban a szarvasmarha, a harmadikban a juhok, a negyedikben a disznók nyavalyái ellen találunk gyógymódokat, gyógyszereket.¹⁰

A könyvben egy kisalakú, kétrét hajtott papírlap található, betegségekre, gyógyításokra utaló feljegyzésekkel. A jegyzetek írója valószínűleg Trangoss István dévaványai plébános lehetett. Benne hét konkrét betegség gyógyításáról szóló adatok. Két betegségnél utalás olvasható a könyv 76. (6. betegség) és 122. oldalára (7. betegség).

A *jó gazdaember ...* című könyv¹¹ kéziratos bejegyzései azt igazolják, hogy a könyvet alkalmanként kikölcsönözték. Kézírással a következő bejegyzéseket találjuk: „olvastam Hegedűs Ferencz 1885 december 27. (?) Kihoztam január 11ikén Doba Johákim (?) Beadta május 7dikén 1888 évben”.

Míndez jól illeszkedik abba az ismert keretbe, miszerint mind a lelkészek, mind a tanítók gazdálkodtak is, szükségük volt tehát állattenyésztési, állatorvászati, földművelési stb. ismeretekre. S ezek egyik forrása a közös plébániai – iskolai, vagy plébániai könyvtár volt. A tanítók közül Veress Jánosról tudjuk, hogy a kunszentmártoni lakosság körében ő honosította meg a kaptáras méhtartást és a korszerű gyümölcsstermesztést.¹²

¹⁰ Angyalffy Mátyás András, a keszthelyi Georgikon tanára s a magy. tud. akadémia lev. tagja, született 1776. február 5. Naszályon, Komárommegyében. Korán végezvén tanulmányait, a latin és görög nyelven kívül Európának csaknem minden művelt nyelvét elsajátította. Egyik legnemesebb ház bízta meg őt örököse nevelésével, mint Básthy irja. Festetics György gróf 1818-ban hívta meg tanárnak Georgikonába, hol őt évig működött. Innen 1823-ban kilépvén, Pestre jött és egészen az irodalomnak szentelte idejét. A m. tudom. akadémia őt, ki már több gazdasági társaság oklevelével tiszteltetett meg, 1832. márcz. 9. levelező tagjai sorába igtatta. Meghalt 1839. márcz. 17. Pozsonyban nagy szegénységben. Munkatársa volt a Közhasznú Esmeretek Táranak. Munkái között van a *Közönséges baromorvosi könyv*. Kassa, 1836. (Névtelenül.) Lásd még: BARNÁ 1981.

¹¹ Fekete Gergely (kőhalmi). Munkája: *A jó gazda-ember, vagyis oly hasznos könyvecske, melyben a szorgalmatos és gondos gazdáknak számokra, az ő házaikban, házaik körül és külső gazdaságjukban sok előfordulandó hasznos dolgok feljegyeztenek. Anglus nyelvből magyarra ford....* Pozsony és Pest, 1798. és 1804. (Whatmann I. munkája után.)

¹² JÓZSA [1967] passim

Befejezésül nézzük meg, hogy viszonyul a kunszentmártoni plébániai könyvtár a 19. század plébániai könyvtáraihoz!

Kevés ilyen kutatásról tudunk beszámolni. Egyik példánk Kurbély György veszprémi püspök, aki az 1815 és 1817 közötti három esztendőben canonica visitatio formájában végiglátogatta egyházmegyéjét, minden esztendőben egy-egy politikai vármegyéhez tartozó részét: azaz Veszprémet, Zalát és Somogyot. A látogatást előkészítő püspöki intézkedés rendelte el, hogy a plébánosok könyvjegyzék formájában összeírást készítsenek külön a plébániai könyvtár és külön saját könyvanyaguk állományáról. Az összesen 210 plébániát számláló egyházmegye 22 szerzetesi plébániájára a püspöki rendelkezés nem terjed ki, 21-nek a könyvjegyzéke pedig nem maradt fenn; a meglevő 167 plébániai, illetve plébánosi könyvtár könyvlajstromának anyagát dolgozta fel statisztikailag és elemezte nyelvileg, tartalmilag Hermann Egyed jászóvári premontrei kanonok és Éberhardt Béla piarista szerzetes.

Elemzésük szerint az összeírt 14.698 könyvből 7167 a plébániai könyvtárak, 7531 pedig a plébánosi magánkönyvtárak állományában volt. 60 plébánián 100 kötet feletti a könyvek száma, s közülük néhány jelentékenyebb könyvanyaggal rendelkezett: pl. a somlóvásárhelyi 144, a kéthelyi 145, a bezerédi 159, a veszprémi 275, a felsőőrsi 284, a kapornaki pedig 299 művel.

Az egyházmegye plébánosainak magánkönyvtárai közül kiemelkedett Ruszek József keszthelyi apátplébánosé, a kor ismert írójé, aki 15 éven át veszprémi teológiai tanár is volt, kb. 1200 kötetével; továbbá Horváth János kanonoké, aki szintén jelentékeny író és az első magyar nyelvű egyházi folyóirat, az *Egyházi Értekezések és Tudósítások* alapítója; ő főleg tudományos munkákat gyűjtött és 24 német nyelvű filozófiai és teológiai folyóiratra fizetett elő, s halála évében, 1835-ben – mint székesfehérvári püspök – már kb. 10.000 kötettel rendelkezett.

E két kiemelkedő gyűjtemény mellett számos vidéki plébánosnak volt még jelentékeny magánkönyvtára, köztük azoknak, akik korábban mint teológiai tanárok működtek, vagy a püspökségen, Veszprémben teljesítettek egyházi szolgálatot: így pl. Tomor János marcali plébános (187 mű kb. 350 kötetben, fele részben teológiai, fele részben szépirodalmi munkák), vagy Waldstein Ferenc attalai esperes (kb. 200 kötet, köztük sok népszerű orvosi munka), továbbá azoknak, akik az egyházi szemináriumokat II. József alatt felváltó ún. generális szemináriumokban kaptak janzenista, jozefinista, sőt racionalista szellemű teológiai képzést és ösztönzést további önművelésükre: a bakony-szentlászlói plébános (151 könyv; teológiai tankönyvek mellett gazdag gyűjtemény a kor magyar szépirodalmából), a kiskomáromi plébános (144 mű), az ugodi plébános és a csóti prépost (kb. 180-180 mű), vagy a göllei plébános (320 mű, kb. 750 kötetben).¹³

A kunszentmártoni plébániai könyvtár első nagyobb veszteségét az 1919-es tanácsköztársaság idején szenvedte el. Majd a második világháborús front okozott nagy károkat. De említhetjük a papi nemtörődömséget, vagy a rokokó, örökösök mohóságát is.

¹³ V.ö.: FÜLÖP Gábor – digitális forrás!

Az egyház mai álláspontja szerint megfelelő szakemberek bevonásával megszerezni kell a plébániákon meglévő levéltárakat, régi okmányokat és a plébánia könyvtárát. Mindezekről pontos kimutatást kell küldeni a főegyházmegyei levéltárba. Fontos és értékes okmányokról fénymásolatot (digitális másolat) kell készíteni, amiből egy példány a főegyházmegyei levéltárba kerül, egy pedig az esperesi kerület megfelelő plébániáján legyen összegyűjtve, hogy elérhető legyen az érdeklődők számára. Az értékesebb plébániai levéltárakat, könyvtárakat, múzeumrészlegeket kötelező módon biztonsági berendezésekkel kell felszerelni.

A II. vatikáni zsinat *A szakrális művészetről* szóló dokumentációjában a főpásztorok különös figyelmébe ajánlja, ami vonatkozik minden plébánosra is: „...Gondosan ügyeljenek arra, hogy a szent fölszerelésből és az értékes műalkotásokból, mint az Isten háza ékességeiből, semmit áruba ne bocsássanak vagy veszendőbe menni ne engedjenek.”¹⁴

Reméljük, hogy a felmérés, leltározás után a kunszentmártoni plébániai könyvtár és gyűjtemény megmarad, fennmarad, gyarapodik, és szolgálja nemcsak az itteni lelkipásztorokat, hanem a helybeli híveket is!

IRODALOM

BARNA Gábor

1981 Baromorvosi könyvek - népi állatorvoslás. Nagykunsági adatok a népi állatorvosláshoz. In: DANKÓ Imre (szerk.) *Emlékkönyv a túrkevei múzeum fennállásának 30. évfordulójára*. Túrkeve, 183-191.

DÓSA József – SZABÓ Elek

1936 *Kunszentmárton története. I.* Kunszentmárton.

JÓZSA László

[1968] *A kunszentmártoni nagyiskola története 1838–1968*. Kunszentmárton.

KatLex = *Magyar Katolikus Lexikon I.* Szent István Társulat, Budapest, 1993.

Makula nélkül való tükör ...

2015 *Makula nélkül való tükör ...* Utószót írta: Frauhammer Krisztina. Pytheas Könyvműhely és MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, Budapest.

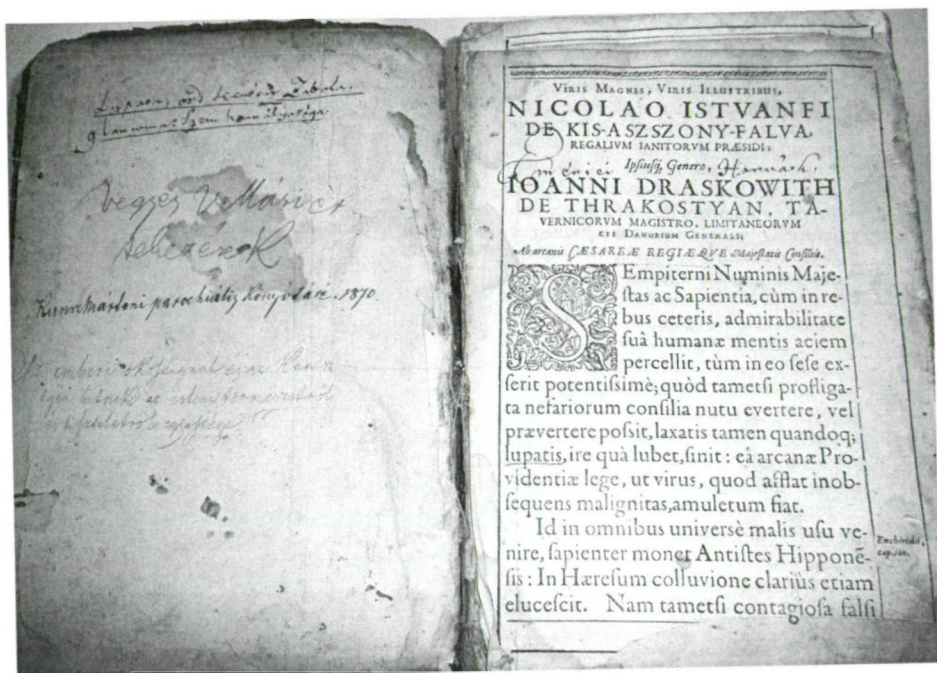
MOLNÁR Antal

2005 *Mezőváros és katolicizmus*. METEM Könyvek, Budapest.

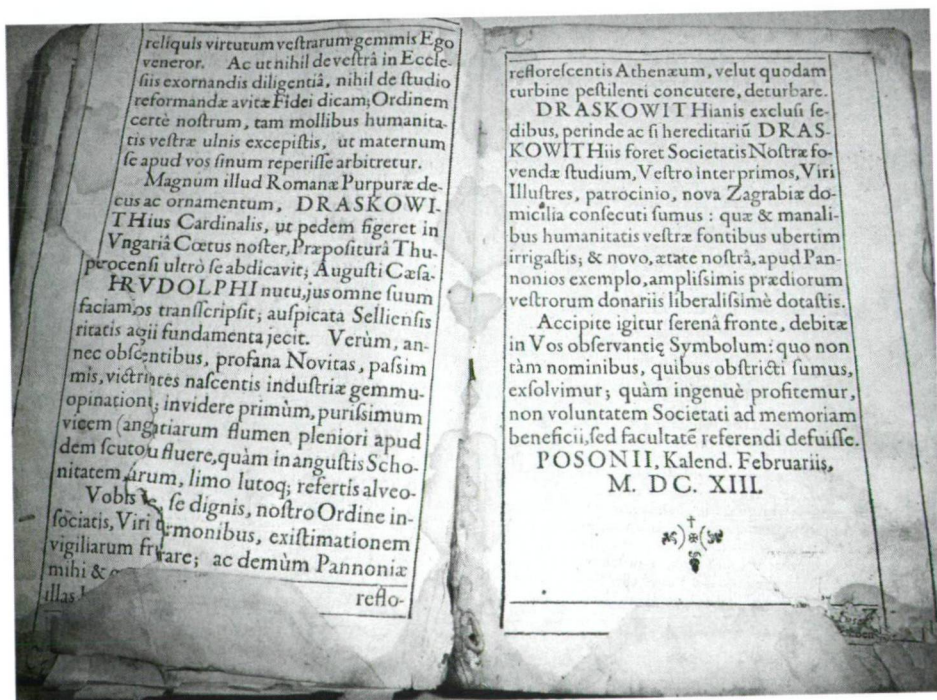
Digitális források:

mek.oszk.hu/01600/01608/01608.rtf = Fülöp Géza: A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban.

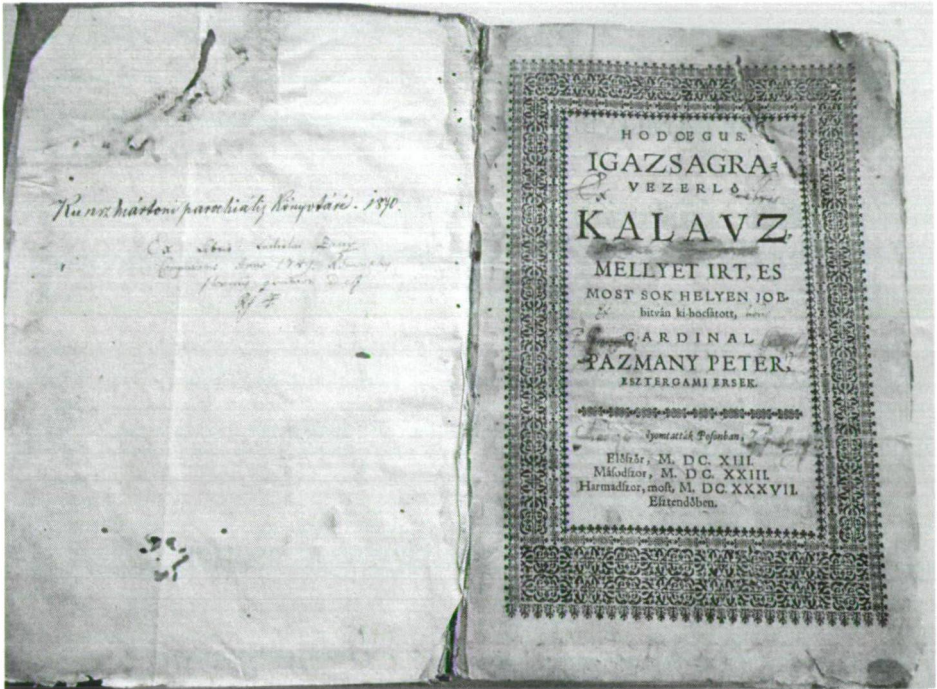
¹⁴ A gyulafehérvári egyházmegyei zsinat határozataiból.

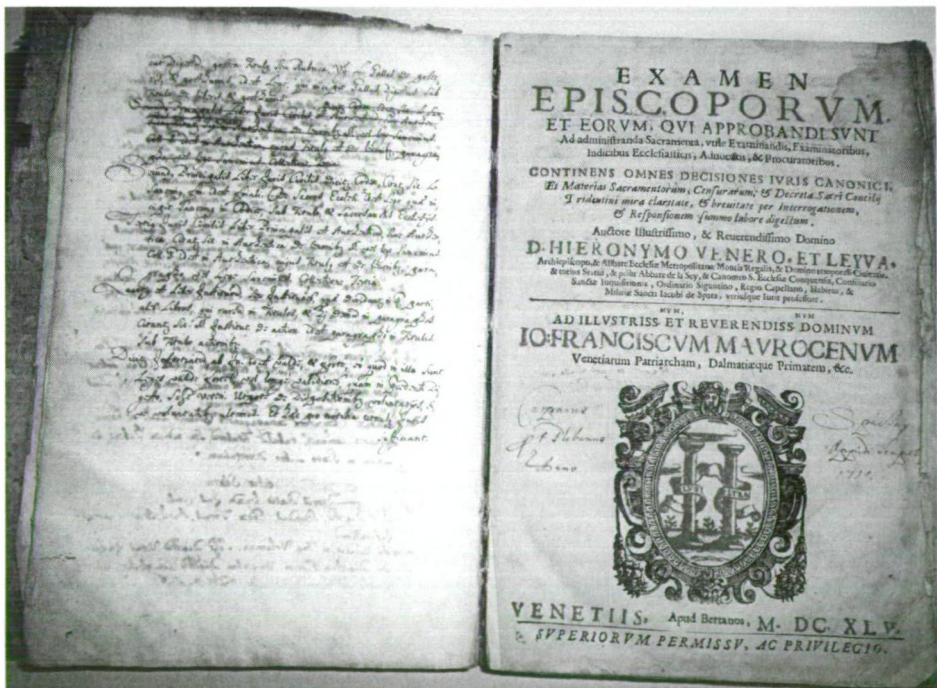
1. kép: Pázmány Péter Igazságra vezető kalauzának első kiadása, ajánlás

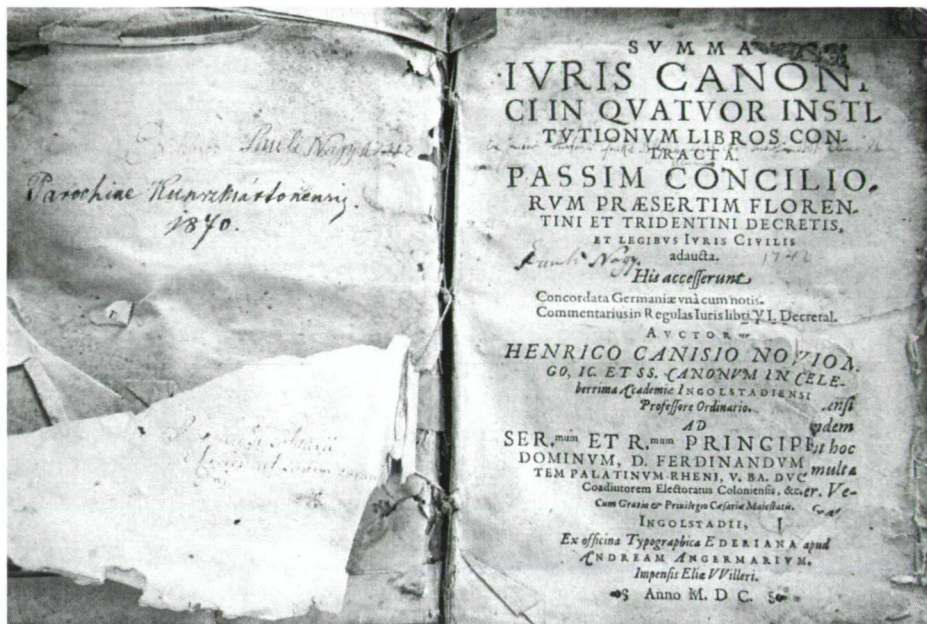
2. kép: Pázmány Péter Igazságra vezető kalauzának első kiadása, Pozsony, 1613

3. kép: Pázmány Péter Igazságra vezető kalauzának harmadik kiadása Pozsony, 1637

4. kép: Examen episcoporum..., Venetia, 1645

5. kép: Summa Juris Canonici..., Ingolstadt, 1600. Az első kunszentmártoni születésű pap, Nagy Pál plébános (1756–1775) könyvtárából

X 218095